

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.14:330.341.46

ДЕРЖАВНА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

STATE REGIONAL POLICY UNDER DECENTRALIZATION CONDITIONS

Кобзар Н.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та права,
Придніпровська державна академія будівництва і архітектури

Кірієнко О.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та права,
Придніпровська державна академія будівництва і архітектури

Лаухіна Л.М.

кандидат технічних наук,
викладач права кафедри економічної теорії та права,
Придніпровська державна академія будівництва і архітектури

Kobzar Nadiia

Candidate of Economic Sciences
Associate Professor of the Department of Economic Theory and Law

Kirienko Olga

Candidate of Economic Sciences
Associate Professor of the Department of Economic Theory and Law

Lauhina Lyudmila

Candidate of Technical Sciences
Lecturer of Law, Department of Economic Theory and Law
Pridniprovs'k State Academy of Construction and Architecture

У статті обґрунтовано об'єктивну необхідність змін державної регіональної політики в умовах реформ, пов'язаних з децентралізацією влади в країні. Державна регіональна політика визначається як система економічних відносин між її основними суб'єктами, що має забезпечувати можливості, механізми реалізації інтересів кожного з них, а також практичне втілення мети та завдань децентралізації. Розглянуто порядок та проблеми формування правової бази децентралізації, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), джерела їх фінансування. Проаналізовано показники та критерії визначення рівня розвитку регіонів, здійснено їх класифікацію. Запропоновано напрями вдосконалення державної регіональної політики з урахуванням особливостей розвитку національної економіки в сучасних умовах.

Ключові слова: державна регіональна політика, реформа децентралізації, об'єднана територіальна громада, моніторинг розвитку регіонів, класифікація регіонів, проблемні регіони.

В статье обоснована объективная необходимость изменений государственной региональной политики в условиях реформ, связанных с децентрализацией власти в стране. Государственная региональная политика определяется как система экономических отношений между ее основными субъектами, которая должна обеспечивать возможности, механизмы реализации интересов каждого из них, а также практическое осуществление цели и заданий децентрализации. Рассмотрены порядок и проблемы формирования правовой базы децентрализации, создания объединенных территориальных сообществ (ОТС), источники

их фінансування. Проаналізовані показателі і критерії визначення рівня розвитку регіонів, здійснено їх класифікація. Предложено напрями удосконалення державної регіональної політики з урахуванням особливостей розвитку національної економіки в сучасних умовах.

Ключові слова: державна регіональна політика, реформа децентралізації, об'єднані територіальні громади, моніторинг розвитку регіонів, класифікація регіонів, проблемні регіони.

The article substantiates the need for changes in the state regional policy in the context of reforms related to the decentralization of power in the country. The state regional policy is characterized as a system of economic relations between its main subjects, which should provide opportunities, mechanisms for realizing the interests of each of them and practical achievement of the goal and objectives of decentralization. The order and problems of the formation of the legal base of decentralization, the process of the formation of united territorial communities and the sources of their financing are considered. Particular attention is paid to justifying the need for amendments to the Constitution of Ukraine, which deal with the decentralization of power and the possibility of access of local governments to participate in the distribution of budgetary funds, without which the completion of reform is impossible. The condition and constituent of effective state regional policy is the necessity of continuous monitoring of regional development, which will allow the state to differentiate approaches to managing decentralization processes. The indicators and criteria for determining the level of development of regions are analyzed, and their classification is carried out. The analysis is based on a comparison of the main indicators of Ukrainian regions development with the criteria for determining the level of economic development of the European Community regions. Calculations are made with regards to the country regions ranking for instability and risk. It is essential for ensuring the realization of the investment component of the state regional policy and increasing the innovation and investment attractiveness of the national economy. The dynamics of migration processes in the country as a whole and in its regions have been considered. Most regions have a stable negative balance to date. Exception is only those regions where the population has increased due to internal displacement. The directions for improving the state regional policy are proposed, taking into account the peculiarities of the development of the national economy in modern conditions.

Key words: state regional policy, decentralization reform, integrated territorial community, monitoring of regional development, classification of regions, problem regions.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні аспекти розвитку національної економіки на рівні регіонів, вплив на нього глобалізаційних процесів та необхідності змін державної регіональної політики в умовах сучасної трансформації економіки й суспільства висвітлюються в працях А. Балаяна, О. Бориславської, Ю. Ганущака, Б. Данилишина, М. Долішного, О. Добриніна, В. Євдокименка, О. Мошинця, А. Мазур, О. Скрипнюка, Ю. Орловської, Б. Симоненка, А. Ткачука.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення процесів децентралізації влади в країні, змін державної регіональної політики задля подальшої імплементації реформ та забезпечення сталого економічного й соціального розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з основних проблем державного управління й регулювання економіки країни в сучасних умовах є державна регіональна політика, кардинальні зміни якої стали першочерговим завданням реформування національної економіки та суспільства. Вирішення цього завдання залежить від удосконалення юридичних, економічних, фінансових та організаційних аспектів життєдіяльності регіонів, забезпечення дієвості та ефективності місцевого самоврядування, формування якісно нової методології державної регіональної політики задля макси-

мального та ефективного використання територіальних ресурсів для розроблення стратегії подальшої трансформації економіки країни та забезпечення сталого економічного й соціального розвитку.

Це не означає, що визначена проблема стала абсолютно новою для нашої країни, адже вона існувала раніше, але події останніх років показали об'єктивну необхідність побудови якісно нових взаємовідносин між державою та територіальними органами влади, їх перебудови з урахуванням усіх аспектів національних особливостей розвитку економіки України. Річ в тім, що ми маємо надзвичайно великий досвід децентралізації, моделей наявних взаємовідносин між державою та територіальними органами влади, сутності, принципів, розроблення, послідовності практичного втілення реформ розвинутих країн. Цей досвід може й має бути певним орієнтиром для нашої держави під час формування й реалізації стратегії та тактики вітчизняних ринкових реформ. Орієнтиром, прикладом, базою для досліджень та аналізу, а не копіюванням, як показує вже власний досвід, адже це може мати позитивні й негативні наслідки, веде до виникнення протиріч, які стають перешкодою для вирішення багатьох практичних питань реформування економіки. Про це яскраво свідчать такі реформи, як пенсійна, медична, освітня. Вони вже в дії, але протікають з проблемами практичного втілення саме на регіональному рівні, повільно, не завжди послідовно та не з тим ефектом, на який

розраховано. Річ не в тім, як нас запевняють, що все нове сприймається важко й неоднозначно, а в тім, що всі вони впроваджувались поспіхом, під певним тиском, без врахування національних та територіальних особливостей, де це було вкрай необхідно, без детально розробленої правової бази.

Крім цього, перехід до нових методів управління економікою може дати очікувані результати лише тоді, коли система взаємовідносин між державою, галузями економіки, підприємствами, регіонами, містами та іншими територіальними одиницями як їх основними суб'єктами буде повністю враховувати інтереси всіх цих суб'єктів та матиме механізми, які б забезпечували можливості їх реалізації. Це є головним в будь-якій системі.

Отже, державна регіональна політика повинна бути комплексом заходів, вжиття яких має забезпечити, з одного боку, цілісність української держави як єдиного політичного, соціально-економічного та правового простору, а з іншого боку, необхідну децентралізацію, деконцентрацію управління, вирівнювання економічних та соціальних умов розвитку різних регіонів, формування на якісно новому рівні міжрегіональних відносин, ефективну реалізацію функцій місцевого самоврядування [6, с. 124]. Згідно з оцінками високопосадовців країни, зокрема діючого президента, реформа децентралізації в Україні є найбільш успішною, про що він заявив на зустрічі з представниками адміністрації, громадських організацій та об'єднаних територіальних громад у Дніпрі (2019 р.), про що свідчать також кількості новоутворених громад і місце за результатами децентралізації серед європейських країн. Подальший хід впровадження цієї реформи потребує сьогодні детального аналізу досягнень та проблем, які виникають в процесі її імплементації, а також значного вдосконалення правової бази, яка б це забезпечувала.

Після здобуття Україною незалежності держава поступово робила певні кроки для надання більших повноважень регіонам та розвитку місцевого самоврядування (від ратифікації Європейської хартії місцевого самоврядування (1997 р.), з чого фактичного починалась реформа децентралізації в Україні, яка повинна була стати основою державної регіональної політики в сучасних умовах). З правової точки зору реформа децентралізації розглядалась як комплекс змін наявного законодавства, основною метою якого була передача значних повноважень та бюджетів від державних органів влади місцевому самоврядуванню. Як офіційно вважається, реформа запрацювала після подій 2014 р., коли було вжито комплекс заходів щодо децентралізації влади, які отримали назву національного проекту «Децентралізація». Відповідно, було прийнято Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (1 квітня 2014 р.),

Закон «Про співробітництво територіальних громад» (17 червня 2014 р.).

В серпні 2014 р. Кабінет Міністрів України затвердив державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 р., якою було передбачено завершення децентралізації влади саме за цей період. Основними пріоритетами державної регіональної політики було визначено підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, їх територіальну соціально-економічну інтеграцію, розвиток у просторі, ефективно державне управління у сфері регіонального розвитку.

В лютому 2015 р. були внесені зміни до Бюджетного та Податкового кодексів, які стосувались фінансової децентралізації. Також було прийнято Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (ОТГ), який встановлював порядок об'єднання територіальних громад та їх державну підтримку. Пізніше (квітень 2015 р.) було затверджено Методику формування ОТГ з практичною деталізацією процесу їх об'єднання.

Задля поліпшення інвестиційного клімату в країні у жовтні 2015 р. Кабінет Міністрів прийняв постанову, в якій розглядалися питання реалізації у 2015–2017 рр. Державної стратегії регіонального розвитку. Водночас було створено експертні центри, організації, установи, за допомогою яких повинні були реалізовуватися задекларовані положення всіх правових актів. У 2017 р. було прийнято Закон України «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні».

Все це свідчить про те, що певний шлях за ці роки пройдено, створено правові засади децентралізації в країні, але є одна проблема, яка залишається не вирішеною. Наприклад, в Польщі децентралізація влади проходила майже 10 років, а починалась зі внесення змін до Конституції держави. В Україні ще 1 липня 2015 р. Конституційною комісією, яка була створена за ініціатииви та Указом Президента, було запропоновано проект Закону про внесення змін до Конституції щодо децентралізації влади. Конституційним Судом України, Венеціанською комісією проект було попередньо схвалено. Стосувався він переважно фінансового забезпечення місцевого самоврядування за рахунок державного бюджету. Однак цей законопроект, як і низка інших, досі ухвалений Верховною Радою лише в першому читанні (2017 р.), тобто всі перелічені правові акти прийняті без змін в основному Законі держави. Це, на наш погляд, означає отримання права без забезпечення фінансовими ресурсами лише державних дотацій. При цьому президент не одноразово підкреслював, що внесення змін до Конституції є можливим лише за умови виконання Мінських угод, а за необхідності введення воєнного стану Конституція взагалі не може змінюватись. Отже, прогнозувати сьогодні прийняття цього законопроекту важко з огляду на ситуацію, яка складається в

країні, тому важливим напрямом та головною проблемою державної регіональної політики, умовою практичного втілення реформ залишається фінансова децентралізація.

Водночас ще однією проблемою під час розроблення прийнятих законопроектів та тих, що ще не прийняті або прийняті в першому читанні, у 2018 р. став перерозподіл повноважень на національному рівні та між органами місцевого самоврядування й районними державними адміністраціями, які стверджують, що перші неспроможні виконувати покладені на них повноваження. Втрата влади або зменшення повноважень будь-яким її суб'єктом явно гальмує процеси реформ. Хоча, як свідчить досвід і аналіз результатів успішності об'єднання територіальних громад, багато з них ефективно працюють, мають певні досягнення та повністю виконують покладені на них повноваження.

У липні 2018 р. загальна кількість осіб, які проживають на територіях ОТГ, сягнула 6,5 млн. осіб (18,5% від загальної чисельності населення України), а кількість самих громад склала 865, що у 5 разів більше, ніж у 2015 р., коли з'явилися перші громади. Тільки у Дніпропетровському регіоні нині сформовано 63 ОТГ, що становить 7,2% від їх загальної кількості в країні.

Основними джерелами фінансових ресурсів ОТГ, відповідно до суб'єктів відносин децентралізації, є власні кошти ОТГ, кошти місцевих та обласних адміністрацій, субвенції держави. Наявна формула розподілу коштів спрямована на допомогу розвитку територіальних громад та реалізацію програм децентралізації.

Відповідно до чинного законодавства об'єднані територіальні громади отримують додаткові повноваження та ресурси, які раніше мали міста обласного значення, зокрема 100% податків на майно, єдиного податку, податку на прибуток установ комунальної власності ОТГ та платежів на надання адміністративних послуг, 60% податку на доходи фізичних осіб, 25% екологічного податку, 5% акцизного податку з роздрібною торгівлі.

Об'єднані територіальні громади можуть користуватись також іншими зборами та платежами, міжбюджетними трансфертами та надходженнями в рамках програм та субвенцій. За підсумками 2017 р. власні доходи місцевих бюджетів склали 170,7 млрд. грн.

Державним бюджетом України на 2018 р. було передбачено збільшення субвенцій ОТГ на формування інфраструктури в сумі 1,9 млрд. грн., що майже вдвічі більше, ніж у 2016 р. При цьому зараз ці кошти спрямовуються переважно на розвиток інфраструктури регіонів, а після 2020 р. будуть спрямовуватись на розвиток інших сфер життєдіяльності, зокрема на розвиток медицини, освіти, науки, культури.

За словами прем'єр-міністра країни, 600 днів відведено на дії щодо децентралізації, далі повинен відбуватись перехід на засади самороз-

витку. П'ять років можна розраховувати на субвенції, надалі відбуватиметься опора на власні сили, розширення джерел самофінансування за рахунок творчої ініціативи, використання всіх можливостей зовнішніх та внутрішніх ресурсів, а ще залучення інвесторів, гранти, участь у загальнонаціональних та міжнародних проектах і програмах. Логіка цієї заяви зрозуміла, але якщо зміни до Конституції найближчим часом не будуть прийняті, то процеси децентралізації можуть залишитися взагалі без підтримки держави з відсутністю доступу до бюджетних коштів та будь-яких її дотацій. Намагання в такий спосіб прискорити хід реформи може привести до її гальмування.

Реалізація державної регіональної політики передбачає здійснення соціально-економічного моніторингу регіонів України, що означає спеціально організоване, цільове, безперервне спостереження та прогнозування розвитку найважливіших соціально-економічних процесів в регіонах задля їх аналізу, ідентифікації та виявлення кола регульованих факторів у процесах підготовки та прийняття рішень [6, с. 125].

На основі моніторингу можна здійснювати порівняльний аналіз регіонів за допомогою системи показників, що характеризують найважливіші соціально-економічні процеси в регіоні.

Основними групами показників є територія та природно-ресурсний потенціал; населення й демографічна ситуація; рівень життя населення та соціальної напруженості; стан довкілля та охорона навколишнього середовища; інфраструктура; промисловість; сільське господарство; сфера послуг.

Використання названих груп показників, аналіз їх динаміки дають можливість оцінити загальний рівень розвитку регіону, провести порівняльний аналіз з іншими регіонами, скласти їх рейтинг та поділити на групи відповідно до означених критеріїв в практиці розвинутих країн, якщо вибрати ту чи іншу методику класифікації регіонів. Вважається, що єдиного підходу до класифікації регіонів не існує, як і самих критеріїв [6, с. 71]. За соціально-економічним розвитком регіони поділяються на розвинені, депресивні, відсталі та занедбані. Розвинені регіони мають привабливіші умови для інвестицій, розвинену інфраструктуру, кваліфіковану робочу силу, доступ до ресурсів. Інші три групи можна віднести до проблемних.

В кожній країні формуються свої критерії ознак регіону та їх класифікація. Особливо це стосується саме проблемних регіонів, адже вони потребують додаткової допомоги з боку центральних органів влади. Критерії визначення саме такого типу регіонів повинні бути чітко відпрацьованими, обґрунтованими, підтвердженими розрахунками, а також містити лише об'єктивні причини наявного стану, щоб не стати об'єктом політизації, лобіювання в процесі децентралізації.

Відповідно до практик в країнах Західної Європи до загальних критеріїв визначення проблемних регіонів належать географічне розташування, рівень розвитку та структура промисловості, демографічні показники, рівень безробіття, дохід на душу населення, інші показники економічного та соціального розвитку.

Так, наприклад, ще у 1983 р. були визначені єдині критерії проблемних регіонів ЄС:

- рівень безробіття вище за 3,5%;
- рівень ВВП на душу населення нижче за середній в ЄС;
- частка населення зайнятого у сільському господарстві більше, ніж в середньому по ЄС;
- зайнятість населення в депресивних галузях економіки менше 20%;
- стійке негативне сальдо міграції.

За цією класифікацією частка відсталих регіонів становила 100% в Ірландії, 51% в Італії, 36% у Великій Британії, 33% у Франції, 32% у Данії, 17% у Бельгії, 12% у ФРН. Всього на території цих відсталих проблемних регіонів проживали 40% населення ЄС [10, с. 50].

З огляду на інтеграційні процеси та вплив глобалізації на європейські країни в сучасних умовах можна й навіть необхідно використовувати такі загальні показники, формуючи певні європейські стандарти. Однак слід не забувати про те, що регіоналізація відбувається на національному рівні, тому кожна країна, ставляючи за мету вирівнювання розвитку регіонів та відпрацьовуючи власну стратегію національного й регіонального розвитку, повинна враховувати національні особливості під час вибору підходів до класифікації та критеріїв оцінювання рівня й характеру розвитку окремих регіонів. Інакше

може виникати відома всім ситуація, коли проблемні регіони одних країн, визначені за їх внутрішніми критеріями, порівняно з іншими країнами виявляться розвинутими або такими, що успішно розвиваються. Щодо України, то окремі регіони країни стали проблемними за непередбачуваними критеріями, а саме увійшли до зони воєнних дій та окупованих територій, зони розмежування, тобто загалом отримали особливий статус. При цьому статистика не завжди враховує ці регіони під час розрахунку показників розвитку національної економіки, вони випадають з аналізу, незважаючи на те, що є значною частиною території України та Автономною Республікою Крим.

Більш того, якщо взяти ці критерії визначення проблемних регіонів для України, то можна наперед сказати, що з них 100%, як і в Ірландії, виявляються відсталими, оскільки рівень, наприклад, безробіття в нашій країні з 2000 р. не був нижчим за 7%, а це вдвічі більше, ніж в середньому в країнах ЄС, та перевищує рівень природного безробіття. У 2017 р. середній рівень безробіття в Україні становив 9,9% [12, с. 37].

Проранжований рівень безробіття, розрахований на основі даних Державної статистичної служби, в Україні та країнах ЄС свідчить про те, що ми посідаємо, на жаль, 6 місце серед тих, хто має найвищий рівень безробіття, і він майже у 3 рази перевищує середній рівень країн ЄС.

Рівень безробіття за регіонами в першому півріччі 2017 р., відповідно до даних Державної служби статистики України, мав мінімальне значення у 6,3% та 6,5% (Харківська обл., Київська обл. відповідно), а максимальне – 15% та 17,8% (Донецька обл., Луганська обл. відповідно).

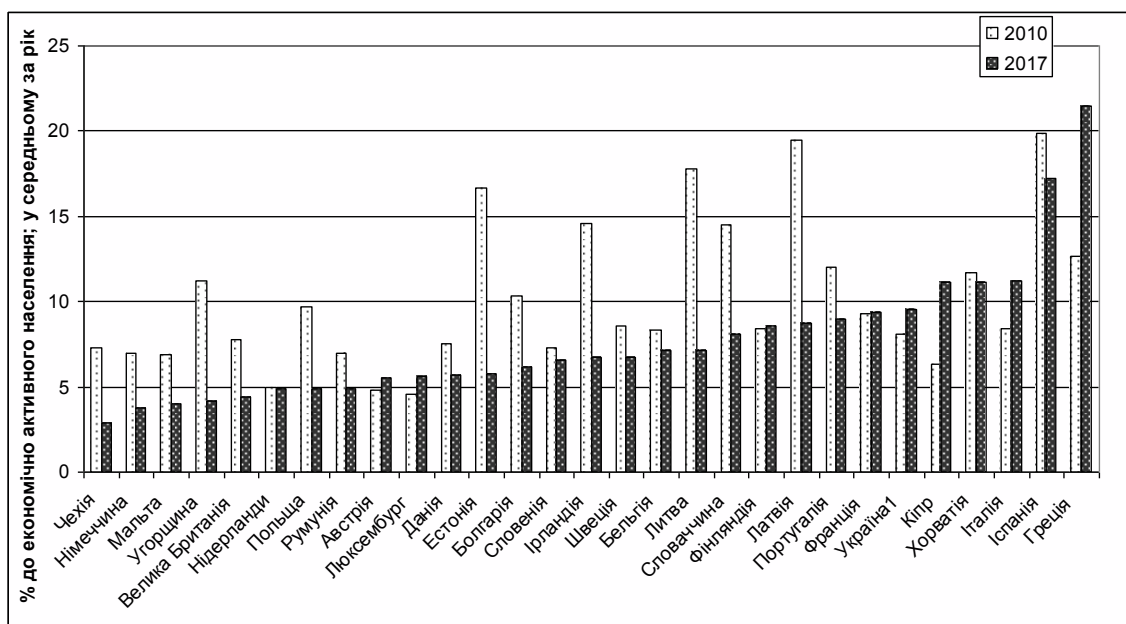

Рис. 1. Проранжований рівень безробіття в Україні та країнах ЄС

Джерело: [12, с. 230]

Якщо не враховувати ці області, то рівень безробіття за регіонами перевищував природний у 2 рази, а середній по ЄС – у 3,5 рази у Волинській (12,8%), Кіровоградській (12%), Полтавській (12,2%), Рівненській (12,4%), Тернопільській областях (12,6%) [12, с. 37]. Відповідно до закону А. Оукена, за якого перевищення фактичного рівня безробіття над природним на 1%, веде до втрати виробництва ВВП на 2,5%, стає очевидним той факт, що ці регіони фактично є депресивними.

Важливе значення має такий показник диференціації регіонів та формування державної регіональної політики, як дохід на душу населення, який не повинен бути нижчим за середній по ЄС.

Незважаючи на те, що номінальний ВВП України з 2012 р. по 2017 р. має позитивну динаміку, реальний ВВП, згідно з даними Мінфіну, в ці роки зменшувався, бо мав місце досить високий рівень інфляції. Оптимістичними є також показники темпів росту ВВП останніми роками, але виробництво ВВП на особу в країні порівняно з країнами ЄС в доларовому еквіваленті за ПКС свідчить про те, що Україна посідає останнє місце.

Виробництво валового регіонального продукту у фактичних цінах за останні п'ять років мало також позитивну динаміку, за винятком Донецької та Луганської областей. Однак якщо порівняти ВРП в Україні не із середнім по ЄС, а навіть з мінімальним (наприклад, рівнем Мальти), то лише 50% областей перевищують його.

Ранжування регіонів за нестабільністю та ризикованістю на основі розрахунку ВРП показало, що в середньому по Україні коефіцієнт варіації становив у 2016 р. 77,4%, при цьому найвищий показник коефіцієнта варіації мали Київська, Вінницька області та місто Київ (91,4%,

89,6%, 89,1% відповідно), а найнижчий – Луганська й Донецька області (64,4% та 61,9% відповідно). Можливо, саме тому Україна у 2018 р. за рейтингом інвестиційної привабливості у світових рейтингах, згідно з даними німецької аудиторської комісії ВДО (IBC), посідала 134 місце із 174 країн світу.

Якщо говорити про міграційні процеси в Україні, то у 2017 р. спостерігався міграційний приріст: 11 997 осіб, при цьому позитивне сальдо мали лише 4 області (Дніпропетровська, Київська, Харківська, Одеська) й місто Київ за рахунок внутрішнього переміщення. Всі інші області мали від'ємне сальдо [12, с. 28].

Все це свідчить про те, що, не маючи власних чітко визначених критеріїв оцінювання рівня розвитку регіонів та їх загальної класифікації, а застосовуючи порівняльний аналіз з іншими країнами, зокрема європейськими, ми отримуємо неоптимістичний результат. Більшість регіонів країни можна віднести до відсталих, таких, що потребують допомоги держави та координації дій усіх суб'єктів державної регіональної політики.

Висновки. Розглянуті проблеми розвитку національної економіки України та її регіонів дають можливість зробити висновки щодо об'єктивної необхідності вдосконалення державної регіональної політики, особливо в умовах реалізації реформи децентралізації, що дасть змогу досягти поставленої мети її проведення, а саме забезпечення сталого економічного й соціального розвитку національної економіки країни.

Внесення змін до стратегічних планів та програм регіонального розвитку національної економіки країни має враховувати, на наш погляд, такі пропозиції:

– подальше вдосконалення правової бази процесів децентралізації влади;

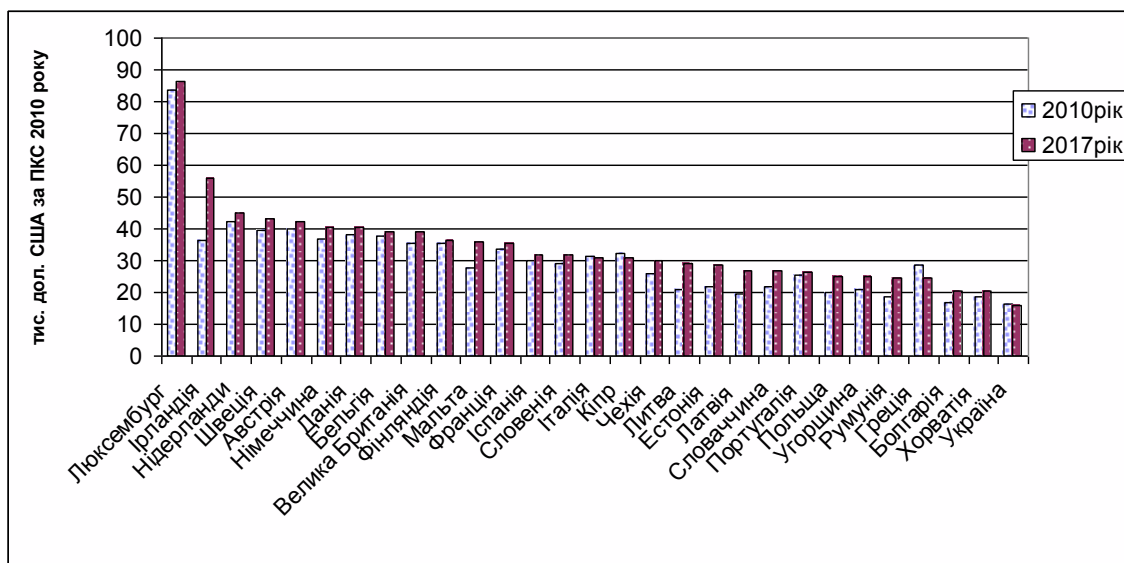

Рис. 2. Проранжований ВВП на одну особу в Україні та країнах ЄС

Джерело: [12, с. 95]

- внесення змін до Конституції України, пов'язаних з реформою децентралізації влади, необхідністю забезпечення фінансової децентралізації;
- врахування особливостей розвитку національної економіки та її регіонів під час вибору стандартів, орієнтованих на європейські та інші країни світу;
- необхідність формування власної системи стандартів та критеріїв успішності й ефективності розвитку на рівні національної економіки;
- визначення показників оцінювання рівня розвитку регіонів національної економіки та здійснення їх класифікації;

- постійний моніторинг розвитку регіонів, диференціація державної допомоги їм;
- контроль за практичною реалізацією реформи децентралізації влади, порядком та результатами формування ОТГ;
- інформаційне забезпечення реформи децентралізації, висвітлення переваг, позитивних змін та проблем її імплементації задля формування суспільного мислення, свідомого ставлення до процесів, що відбуваються, запобігання протиріч, які ще виникають;
- врахування важливої складової реформи децентралізації влади, такої як забезпечення інноваційного розвитку економіки, а також залучення для цього інвестицій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/shop/2015>.
2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
3. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади: Постанова Верховної Ради України від 31 серпня 2015 р. № 656-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-19>.
4. Ганущак Ю. Територіальна організація влади: напрямки змін: монографія / за заг. ред. В. Куйбіди. Львів: Астралія, 2013. 166 с.
5. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ: ТОВ «Софія», 2012. 128 с. URL: [http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_pibl_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni\(2\).pd](http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_pibl_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni(2).pd).
6. Глобалізаційні впливи на регіональну економічну політику держав / за ред. Ю. Орловської. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. 213 с.
7. Данилишин Б. Як децентралізувати управління в Україні. *Економічна правда*. 2015. 13 липня. URL: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/07/13/550472>.
8. Роман В. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 92–98. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/efdu_2014_38_11.pdf.
9. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика. *Віче*. 2015. № 12. С. 22–24. URL: www.viche.info.
10. Ткачук А. Децентралізація влади: від потреби до реалізації (робочий зошит). Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2013. 116 с.
11. Статистичний щорічник України за 2017 р. URL: <https://statbooks.com.ua>.
12. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Моніторинг процесу децентралізації станом на листопад 2017 р. URL: https://decentralization.gov.ua/monitoring2017_11_ua#main-info/decentralization.gov.ua.
14. Особливості формування бюджетів об'єднаних територіальних громад – роз'яснення експерта. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/3958>.
15. Додатки № № 1–11 до Державного бюджету України на 2018 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/file/text/59/f471810n191.zip>.